

BAZI YAZILI BEKTAŞÎ KAYNAKLARINDA AHMED YESEVÎ - HACI BEKTAŞ VELÎ BAĞLANTISI VE YESEVÎ'NİN HOŞGÖRÜSÜNÜ İŞLEYEN ŞİİRLER

ALİ ABBAS ÇINAR*

Bilgin, şair ve din büyüğü, evliya olarak Türk kavimleri arasında önemli bir yere sahip olan ve yine Türk kavimlerinin atası sayılan Hoca Ahmed Yesevî, Türkiye Türklerince de bilgin, mutasavvıf, evliya, şair kimlikleriyle bilinmektedir. Bütün bu nitelikleriyle de halk arasında büyük bir saygı ve sevgi görmektedir. Yesevî'nin soy ve din farkı gözetmeksizin insanları bir saymak biçimindeki görüşleri ve bunu yaşayışında uygulaması, dervişliğin, kanaatli olmanın fazilet ve değerini, dünya zevklerine düşkünlüğün zararlarını, dinî ve ahlâkî nitelikteki öğütlerini "hikmet" denilen şiirler vasıtasıyla dile getirmesi onun tarihe ve geleceğe mal olmasını sağlayan etkenlerdir. Onun açtığı yolda yürüyen Türkistan'daki Nakşibendî şeyhleri, bir bölümü Yesevî tarafından kaleme alınmış olmasa da, sözlü gelenek aracılığıyla hikmetlerini yazıya geçirmiş, böylece onun görüşlerini büyük ölçüde yansıtmışlardır. Onun iyilik, doğruluk, sevgi, dostluk, birlik, ahlâklı olmak, insanlara âdil davranmak biçiminde özetleyebileceğimiz görüşleri Türk dünyasında, dolayısıyla da Türkiye'de taraftar bulmuş, uyulması gereken ilkeler kabul edilmiştir. Bu ilkeler evrensel ilkelerdir.

* Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Halk Edebiyatı ve Tiyatrosu Şube Müdürü.

Yesevî'nin gerek Türk Dünyası'ndaki önemi ve etkisini, gerekse evrensel değerini geniş kitlelere tanıtmak, görüşlerinden yararlanmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde son birkaç yıl içinde yoğun ve geniş faaliyetler sürdürüldü. Kültür Bakanlığı, 26-27 Eylül 1991 tarihlerinde Ankara'da "Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu" düzenledi. Bu Sempozyuma Kazakistan, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Moğolistan, Fransa, Özbekistan, Tataristan, Rusya ve Türkiye'den pekçok bilim adamı katıldı. Sempozyumda sunulan bildiriler, Kültür Bakanlığınca 1992 yılında "Milletlerarası Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri" adıyla yayımlandı.¹ Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın Divan-ı Hikmet'ten seçmiş olduğu şiirler de yine Kültür Bakanlığınca 1991 yılında *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler* adıyla yayımlanarak geniş kitlelere sunuldu. 1993 yılının "Ahmed Yesevî Yılı" olması sebebiyle İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri vb. birçok ildeki üniversite ve Türk Dil Kurumu gibi kuruluşların öncülüğünde Yesevî ve Yesevî düşüncesine yönelik sempozyumlar düzenlendi. Başbakanlığın önerileri de göz önüne alınarak pekçok ilde konferanslar, paneller yapıldı. Gazete, dergi, radyo ve televizyonda Ahmed Yesevî ve onun düşünce dünyası çeşitli yönleriyle ele alınıp işlendi. Böylece, Türkiye Türklerinin genç kuşakları da Ahmed Yesevî'yi yakından tanımış olma fırsatını buldu.

Esasen Prof. Dr. Fuad Köprülü, daha 1913'te yazdığı "Ahmed Yesevî ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Tesirleri"² başlıklı makalesi ile onu bilim dünyasına tanıtmıştı. Bu çalışma, daha sonra yine Köprülü'nün ilk baskısı 1918 yılında yapılan *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*³ adlı kitabının nüvesini teşkil ediyordu. Bu kitap ile bilim dünyasında yeni bir atılımın adımları da atılmış oluyordu. Çünkü iki ana kısımdan oluşan kitabın I. kısmı "Ahmed Yesevî ve Tesirleri"ne ayrılmaktaydı ve Yesevî bu kısımda bütün cepheleriyle incelenmişti. Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'nin "Ahmed Yesevî" adlı maddesinde de yeni ve orjinal görüşler ortaya koymuştur. Son

1 *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, HAGEM Yayınları, Feryal Matbaası, Ankara 1992.

2 *Bilgi Mecmuası*, 1913.

3 *Eserin 7. baskısı 1991 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmıştır.*

yıllarda Prof. Dr. Kemal Eraslan, Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak ve Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'in bu konuda değerli çalışma ve tespitleri bulunmaktadır. Biz, bu çalışmamızda, sözlü gelenekte veya sözlü gelenekten yazılı geleneğe, yani el yazmalarına aktarılan Yesevî ile Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik ilişkisini kurarken bu değerli bilim adamlarımızın da görüşlerinden yararlandık. Yazılı, sözlü ve basılı kaynaklarda Ahmet Yesevî hakkında yer alan duygu ve düşünceleri öğrendikçe, onun yüzyılların ötesinden gelen sevgi ve birlik çağrılarını duyuyor, günümüzde de yaşadığını görüyorduk. 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığınca Kazakistan'a halk kültürünü araştırmak amacıyla gönderildiğimizde ulu pîrin de türbesini ziyaret etmiş, halkla konuşmuş, kendisinin Yesevî'nin soyundan geldiğini söyleyen halk şairi Abdülkerim Manapoğlu'dan Yesevî'yi konu alan şiirler derlemiştik. Gördük ki Türk kavimlerinin duygu ve düşünceleri birçok konuda olduğu gibi, Yesevî konusunda da aynı. Gözlemlerimize, tespitlerimize dayanarak şunu söyleyebiliriz: Ahmed Yesevî, Türk kavimlerinin düşünce yapısının geçmişi ve geleceğinin anahtarındır. O, sadece Kazakistan'da değil, bütün Türk dünyasında ulu bir kişiliktir.

Yesevî'nin düşüncesini paylaşan gönül erleri, yine onun verdiği feyz ile yol almış, yeni kalpler kazanmışlardır. Yesevî dervişleri ülkeden ülkeye onun düşüncelerini taşımış, birliğin ve dirliğin sağlanmasında önemli görevler yapmışlardır. Anadolu'nun Türk yurdu olmasında da yine Yesevî dervişlerinin, dolayısıyla Yesevî'nin payı büyüktür. Moğol istilâsında veya istilâdan sonra Orta Asya'nın çeşitli şehirlerinden; Türkistan, Sayram, Buhara, Harezm, Horasan, Semerkand'dan ayrılıp Selçuklulara sığınan dervişler, Anadolu'da Türk birliğinin sağlanmasında öncü ve önemli görevler yüklenmişlerdir. Gelen dervişlerin büyük bir bölümü Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin öğretilerinin izleyicisiydiler. Bunlar, pîrlerinden aldıkları feyze dayanarak Kur'an'ın sadece dış anlamını değil, iç anlamının da olduğunu düşünüyor, İslâm örtüsü altında, İslâm öncesi gelenek ve töre kurallarının birçoğunu sürdürüyorlardı. Değişik giysiler giyiyor, bazı durumlarda hem mucize gösteren şaman, hem ozan kimliğine bürünüyor, özellikle kırsal kesimdeki halk üzerinde etkili oluyorlardı. Bu dervişleri izleyenlerden biri de ünü ve etkisi daha sonraki yüzyıllarda da

süren Mısır, Suriye, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'nin birçok ilinde adına tekkeler kurulan Hacı Bektaş Velî'dir.

Türkiye ve Avrupa ülkelerinde, yine Mısır ve Suriye gibi Afrika ülkelerinde Yesevî düşüncesinin etkinlik alanını, yaygınlığını, halk içindeki önemini, geleneksel kurumlar içindeki yerini belirleyebilmenin en geçerli ve güvenilir yolu Hacı Bektaş Velî ve Hacı Bektaş Velî'nin izinden yürüyen Bektaşîleri konu alan kaynakları incelemekle mümkündür. Çünkü, gerek halk arasında, gerekse yazılı Bektaşî kaynaklarında Hacı Bektaş Velî, Ahmed Yesevî'nin halifesi olduğu bildirilmektedir.⁴ Mısır, Suriye, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki Bektaşî tekkelerinde, geçmiş birkaç yüzyıl boyunca Ahmed Yesevî'nin düşünce yapısından feyz alınmış olmalı ki ondan bu kadar yakından söz edilebilsin. Türkistan'da Ahmed Yesevî ve düşünce yapısının nasıl özellikle önceleri göçebe ve köylüler arasında taraftar bulduğunu biliyorsak, Hacı Bektaş Velî'nin de ilk ve en sadık taraftarlar göçebeler ve köylülerdi. Türkiye'deki Bektaşîler kendilerine pîr olarak Hacı Bektaş Velî'yi görmekte, Hacı Bektaş Velî'nin de Ahmed Yesevî'nin yolunu izlediğini söylemektedirler. Batıda ve Afrika ülkelerinde önemli bir tarikat olarak görülen Bektaşî geleneğinin kendisini doğuran çeşitli tarikatlarla birlikte Yesevî geleneğini de Avrupa içlerine taşıdığı anlaşılmaktadır. Yesevî'nin Türkiye'deki etkisini öğrenmek için Hacı Bektaş Velî'yi tanımak gerekir.

Kimdir Hacı Bektaş Velî? Yesevî ile ilgisi nedir? Onun hakkında pekçok rivayet anlatılmaktadır. Bazı kaynaklar, Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın Batı Türkistan'a saldırmasıyla Anadolu'ya gelmiş olduğunu belirtmektedirler. Soy ağacı Hz. Ali'ye ve Hz. Muhammed'e dayandırılmaktadır. Babasının Horasan'da bir devletin hükümdarlığını yapmış olan Seyit Sultan İbrahim olduğu bildirilmektedir. Dört yaşındayken Yesevî'nin halifesi Lokman Perende'nin yanında eğitim gördüğü söylenmektedir. Bazı kaynaklar onun 1209-1271 yıllarında, bazıları ise 1248-1337 yıllarında yaşadığını

4 Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Özkan Matbaası, Ankara s. 41-50.

rivayet etmektedirler.⁵ Hacı Bektaş Velî'nin hayatı, kerametleri ve Ahmed Yesevî ile ilgisini konu edinen en önemli kaynak *Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi*'dir.⁶

Hacı Bektaş ve Hacım Sultan Vilâyetnamelerinde Yesevî'nin kerametlerine dair pekçok bilgi bulunmaktadır.⁷

1480'lerden sonra yazıldığı bilinen "*Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*"de, Hacı Bektaş Velî'nin doğumu, Horasan'daki çocukluk dönemi, Yesevî ile ilişkileri, Anadolu'ya gelip Sulucakarahöyük (Hacıbektaş)'e yerleşmesi, buradaki hayatı, dönemin önde gelen mutasavvıfları ile tanışması, kerametleri ve ölümü söz konusu edilir. Vilâyetnameyi önemli kılan etkenlerin başında şüphesiz Hacı Bektaş Velî'yi ve çevresini aydınlatmasıdır. Hacı Bektaş Velî hakkındaki ana kaynak olması yanında, eseri önemli bir başvuru kaynağı yapan etkenlerin başında, onun özellikle Ahmed Yesevî ile ilgili geleneksel değerlerin niceliğini ve niteliğini gösteren Anadolu'daki en eski kaynaklardan biri olmasıdır.

Vilâyetnameleri sadece birer yazılı belge olarak değerlendirmemek gerekir. Bunların büyük bir bölümü sözlü gelenekten derlenerek yazıya aktarılmışlardır. Çoğu birer halk tarihidir. İçinde masalımsı unsurlarla karşılaşılrsa bile onlardaki gerçek payını da göz ardı etmemek gerekir. Bu noktadan bakıldığında Yesevî'nin görüşlerinin benimsendiği, onun Hacı Bektaş'ın en azından manevî pîri olduğu, halkın Yesevî'ye büyük bir sevgi ve saygı duyduğu görülür. Anadolu'da Yesevî'nin veya Yesevî'nin bir dervişinin Türkistan'dan fırlatarak gönderdiği bir ucu yanmakta olan dut

5 Hacı Bektaş Veli hakkında geniş bibliyografya için bkz., Mürsel Öztürk (Hazırlayan), *Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası (Deneme)*, Ankara 1991.

6 Vilâyetnameler konusundaki bibliyografya için bkz., Mürsel Öztürk, *a.g.e.*, s. 35-36. Abdülhakî Gölpinarlı bu vilâyetnameyi hazırlayarak yayımlamıştır. Bkz., *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyetnâme"*, hazırlayan: Abdülhakî Gölpinarlı, İstanbul 1958.

7 Vilâyetnameler hakkında geniş bilgi için bkz., Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 48-57; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnanışlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara 1984, s. 48-52.

ağacının toprağa dikilip yeşertilmesi aslında bir semboldür. Hacı Bektaş Vilâyetnamesi'nden geçen dut dalı sembolik de olsa günümüzde Hacı Bektaş Velî Türbesi önünde yeşermekte, meyve vermektedir. Bu ağacın yaprak veya kabuklarının hastalıklara iyi geleceğine inanılmaktadır. Halkın kurmuş olduğu bu gönül köprüsü geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşamaktadır. Bu inanışın temelinde İslâmiyet öncesi inanç unsurları olsa da Yesevî ile ilgili rivayetler ona ayrı bir değer vermektedir. Bununla Hacı Bektaş aracılığı ile Yesevî'nin düşünce dünyasının halka yansımış olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dut dalının bir yanından yanyor olması Yesevî'nin Hacı Bektaş'a vermiş olduğu manevî feyzi, yol göstericiliği, yanmayan tarafının toprağa dikilip yeşertilmesi ise Yesevî geleneğinin Anadolu Türk halkı arasında kök saldığının sembolüdürler, kanaatimizce. Günümüzde pekçok Bektaşî baba veya dede soyunu Yesevî'ye dayandırmaktadır. Bunlar kendilerini Ahmed Yesevî ocağına bağlamaktadırlar. Yaşayan Bektaşî-Alevî halkın bir bölümü Yesevî'yi pîr kabul etmekte, ona büyük saygı duymaktadırlar. Yaptığımız araştırmalardan özellikle Sıraç kolunun tarikata ait bütün töre ve törenleri Yesevî'den aldıklarını ifade ettiklerini öğrenmek bize hiç de şaşırtıcı gelmiyor. Bunlar, bazı hayvanların adlarını dahi hakaret sayılmaması, hayvanın hakir görülebileceğinin düşünülmemesi endişesiyle doğrudan söylemezler. Zikirlerinde kadın-erkek bir arada bulunur. Dualarında Horasan ve 99 bin Türkistan ereni vardır. Bütün bunlar, Yesevîliğin çeşitli tarikatlarla kaynaşarak Anadolu'da varlığını sürdürmüş olduğunu gösteriyor.

Hacı Bektaş Velî'nin Yesevî'ye olan bağlılığı sadece Vilâyetnamelerinde görülmez. *Kitâbu'l-Fevâid* adlı Farsça eserinde de Yesevî'ye olan bağlılık, yine ona atfedilen sözler tanık tutularak gösterilir.⁸ Eserin beş yerinde Ahmed Yesevî'nin sözlerine yer verilir.⁹

8 *Hazret-i Hümkâr Hacı Bektaş-ı Velî'nin Vasiyetnamesi (Kitâbu'l-Fevâid)*, Tertipleyen: İ.Ö. , İstanbul 1959.

9 Mürsel Öztürk, "Ahmed Yesevî-Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre Zinciri" *Erdem*, cilt 3, sayı 9, Eylül 1989, s. 762-763.

Bu eserler eğitici, öğretici kaynaklardır. Anlatılan olaylarda neyin doğru, neyin yanlış olduğu öğretilir. Doğruluk, iyilik, sevgi, saygı gibi pekçok evrensel değer bu eserlerde uyulması gereken ilkeler olarak karşımıza çıkar. Anlaşılan o ki, Ahmed Yesevî'ye, dolayısıyla onun ilkelerine bağlı olan Hacı Bektaş Velî, Anadolu'da Türk birliği ve dirliği sağlanırken bu ilkelerden yararlanmış, halifelik düzeyinde bir yakınlık olmasa bile, en azından onun görüşlerini öğrendiği ve meclislerinde Yesevî'den büyük bir saygıyla söz ettiği anlaşılmaktadır. Vilâyetnameler ve diğer eserler bunu gösteriyor. Esasen Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş'ın dayandığı kitle daha çok göçebe ve köylülerdi. Ahmed Yesevî, İslâm'ın Türk kavimlerine uygun düşmeyen yanlarını yeniden yorumlayarak onlara benimsetti. İslâmiyet anlayışları Araplarınkinden farklı olan göçebe ve köylü Türk kavimleri Türkistan'da olduğu gibi Anadolu'da da zorlanıyorlardı. Anadolu'nun iç dengeleri Türkler arasındaki birliğin sağlanmasında yeterli gelmiyordu. Burada imdada Yesevî dervişleri yetişti. Bu konuda Kemal Eraslan şöyle diyor: "Yesevîlik XIII. asırda da Yesevî dervişleri vasıtasıyla Anadolu'ya geçti. Anadolu'da en önemli Yesevî dervişi Hacı Bektaş-ı Velî ve Sarı Saltuk idi."¹⁰

Yesevî'nin Türkistan'da sistemleştirdiği ilkeler, Anadolu'da bu düşünceleri kendine ilke edinen Hacı Bektaş Velî'nin yol göstericiliği ile yeni bir yapı kazandı. Kurulan bu yapı, örgütlü ve sistemli niteliği ile günümüzde de yaşamaktadır. İslâm'ın bazı yasaklarına rağmen, tekkede kadınların da yer alabilmesi, cem törenlerinde kadınların da erkeklerle bir arada bulunması, törenlerin saz eşliğinde şiirlerle devam etmesi, törenler esnasında semah dönülmesi, kurban kanının ve kemiklerinin toprağa gömülmesi gibi uygulama ve inançlar İslâm öncesi inanç sisteminin birer unsuru olarak, İslâm'a rağmen devam edebilmişlerdir. Türkistan'da Yesevî tarikatında görülen bu unsurların birçoğu, Türkiye'de Bektaşî tarikatında görülmektedir. Yesevî tarikatının sürdürücüleri, eski kam-ozan tipinin devamı durumundaki baba ve atalardır. Anadolu'da bu fonksiyonu Bektaşî dede ve babaları sürdürmüşlerdir. Bektaşî inancında dünya ve insan

10 Ahmed-i Yesevî, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Hazırlayan: Kemal Eraslan, Ankara 1991.

Tanrı'dan ayrı değildir. Tüm varlıklar Tanrı'nın bir yansımasıdır. İnsan, Tanrı'nın yeryüzündeki halifesidir. Tanrı'nın özü insanda gizlidir. Tüm varlıkların Tanrı'nın yansıması olarak görülmesine "cem" denir. Bu cem törenlerini, Türkistan'da kam-ozan tipinin bir benzeri olarak Anadolu'da dede, baba olarak adlandırılan ve soylarını veya ocaklarını Yesevî'ye, oradan da Hz. Ali'ye ve Hz. Muhammed'e dayandıran kişiler yürütmektedir. Seyitlik veya dedelik soydan geçmektedir.

Ahmed Yesevî inancı veya ibadeti dört kapıya ayırır. Bunlar; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Şeriat giriştir. Hakikatta insan Tanrıyla bütünleşir. Nitekim Hazreti Pîr, ölmeden önce öldüğünü bildiren şiirinde görüldüğü gibi Tanrıyla bütünleşme yolunda davranışlar göstermiştir. Hacı Bektaş'ın Makalât adlı eserinde ortaya konulan prensiplerle Ahmed Yesevî'nin olduğu söylenen *Fakrnâme*'de ileri sürülen 4 kapı ve 40 makamla ilgili görüşler, küçük istisnalar dışında, aynıdır.¹¹ Esasen tasavvufî düşünce sisteminin yapısında bu vardır. Asıl olan şekil değil, özdür. İnsanın iç temizliği, gönül ibadetidir. 72 millet dahi bu düşünce tarzında bir gözle görülür. 13. yüzyılda yaşayan büyük Türk şairi Yunus Emre de bu ilkeleri şiirlerinde işlemiştir. Yunus'un da Yesevî'nin etkisinde ve izinde olduğunu gösteren deliller vardır. Hacı Bektaş Velî ile de yakın bağı olan bu gönül ustasının Yesevî'ye yakınlığı şaşkırtıcı değildir. O, Yesevî'nin hikmetlerine şiirler söylemiş, Onun düşünce tarzına uygun eserler vermiştir. Yesevî'nin Anadolu'nun düşünce ve edebî yapısındaki etkisini gösteren delillerden biri de Yunus'un aynı duygu ve düşünceyle onun hikmetlerine nazire yapması veya aynı temaları kullanmasıdır.¹² Aradaki benzerliği göstermesi bakımından bu şiirleri sunuyoruz¹³:

11 Abdurrahman Güzel, "Ahmed Yesevî'nin Fakrnâmesi ile Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makalât'ı Arasındaki Benzerlikler", *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1992, s. 33-44.

12 Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'de Ortak Temalar", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri* (Yunus Emre Seksiyonu), Ankara 1991, s. 21-24.

13 Şiirlerin metni ve karşılaştırılması, tahlili için bkz., Müjgân Cunbur, "Yunus Emre'nin Ahmed Yesevî'ye Bir Naziresi", *Halk Kültürü Araştırmaları 1991/1*, Ankara 1991, s. 1-4.

Yunus Emre bu şiirinde şöyle diyor:

"İşkun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
İşkunile avunuram bana seni gerek seni

İşkun âşıklar öldürür ışk denüzine taldurur
Tecellîyile toldurur bana seni gerek seni

İşkun şarabından içem Mecnûn olup taga düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni

Sûfîlere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûn'lara Leylî gerek bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler külüm göke savuralar
Topragum anda çağıra bana seni gerek seni

Yunus'durur benüm adum gün geldikçe artar odum
İki cihanda maksûdum bana seni gerek seni"

Hoca Ahmed Yesevî'nin Hikmet'i şöyle yazılmış:

"İşkıng kıldı şeydâ mini cümle âlem bildi mini
Kaygum sinsin tüni küni minge sin ok kireksin

Ta'âla'llâh zihi ma'ni sin yaratting cism ü cânım
Kullık kılsam tüni küni minge sin ok kireksin

Közüm açdım sini kördüm kül köngülni singe birdim
Uruğlarım terin kıldım minge sin ok kireksin

Sözleşem min tilimde sin köleşem min közümde sin
Könglümde hem cânımda sin minge sin ok kireksin

Fedâ bolsun singe cânım töker bolsang minim kanım
Min kulıng min sin sultânım minge sin ok kireksin

Âlimlerge kitâb kirek sûfilerge mescid kirek
Mecnûnlarga Leylî kirek minge sin ok kireksin

Gâfillerge dünyâ kirek âkillerge ukbâ kirek
Vâ'izlerge minber kirek minge sin ok kireksin

Âlem barı uçmak bolsa cümle hûrlar karşı kilse
Allâh minge rûzî kılsa minge sin ok kireksin

Uçmalı kirem ceylân kılam ne hûrlarga nazar kılam
Anı munı min ne kılam minge sin ok kireksin

Hoca Ahmed'dür minim atım tünı küni yanar otum
İki cihânda ümîdim minge sin ok kireksin

Yukarıdaki şiirden de anlaşılacağı üzere, Yesevî sadece düşünce dünyasını değil, edebiyat ve şiir dünyasına da etki etmiştir. Yesevî'nin hikmeti ile Yunus'un ilâhisi arasında benzerlik vardır. Kullanılan kafiye ve redifler birbirine çok yakındır. Her iki şiirde de hece vezninin 16(8 + 8)'lı ölçüsü kullanılmıştır.

Her iki tarikatın birbirine yakınlığı birçok noktada görülmektedir. Yesevîlik'te "şeyhin dostuna dost, düşmanına düşman" olma kuralı, Bektaşilik'te "Tevellâ ve teberâ" olarak biliniyor. Yesevîlik'te "misafirleri hoş tutmak", "izinsiz söz söylememek", "bencilliği öldürmek", "bâtın yolunu açmak" gibi kurallar geleneksel Türk düşünce yapısının ürünüdürler. Bu kurallar bütün incelikleriyle Yesevîlikte olduğu gibi Bektaşilikte de işlenmiştir. Her iki tarikatta da yolun bizzat sürdürülmesini üstlenen kişiler vardır. Gerçeğe ancak bunlarla varılabilir, Yesevîlikte buna şeyh, Bektaşilikte pîr veya dede denilmektedir.

Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî ve Bektaşî geleneği arasındaki ilişkiyi günümüzde veya geçmiş yüzyıllarda yaşayan halk şairleri de dile getirmişlerdir. 19. yüzyıl halk şairlerinden Didarî bu bağı ve Yesevî'nin Hacı Bektaş'ın pîri olduğunu şöyle yansıtıyor:

"Hâce-yi Yesevî anın pîridir
Velâyeti dağlar taşlar eritir
Hazret-i Hakk'ın güzide sırtıdır
Hacı Bektaş Velî Sultan Balım var"¹⁴

20. yüzyıl şair ve yazarlarından Vahit Lütfî Salcı da Yesevî'ye dair düşüncelerini,

"Pîrim Ahmed Yesevî'dir
Yeri kalbimin evidir."¹⁵

biçiminde dile getiriyor.

Günümüz halk şairlerinden Âşık Şeref Taşlıova ise bu ilgiye Mevlânâ'yı da ekleyerek yeni bir boyuta getirir. İpek yolu zincirine dikkatleri çeker:

"Ahmed Yesevî'den buyruktur ona
Bu haber yazılmış bütün her yana
Hacı Bektaş Velî Sultan Mevlânâ
Dervişanlar geçmiş İpek Yolu'ndan"

Âşık Çoban Hüseyin (Çemrek) ise *Yesevî* başlıklı şiirinde Yesevî'yi yol gösteren, insanlığa hizmet etmiş bir önder olarak ifade etmektedir.¹⁶

Sultanlar sultanı pîrlerin pîri
Gönülden gönüle geçen Yesevî
Felsefen eskimez taptaze diri
Horasan'dan ışık saçan Yesevî

14 Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul 1956.

15 A.g.e., s. 310.

16 *Halk Ozanlarının Sesi*, sayı: 4, Eylül 1993.

Sabrın kalesinin çok çektin çile
 Can kattın can verdi hem Türkçe dile
 Hünkâr Hacı Bektaş Velîmiz ile
 Ektiği mahsülü biçen Yesevî

Yunus ile Anayurdu dolaştın
 Taptuk Emre olup ona kol açtın
 Mevlânâ'ya Tebrizî'yle ulaştın
 İnsanlığa kucak açan Yesevî

Sen gibi dünyaya bir dâhi gelmez
 Yol ehli olmayan bu sırrı bilmez
 Çoban Hüseyin'im ölmedi ölmez
 Bir miras bırakıp göçen Yesevî

Yine günümüz araştırmacı ve şairlerinden biri olan Ali Rıza Köseoğlu *Ahmed Yesevî* başlıklı şiirinde Yesevî'nin kerametleri ve felsefesini dile şöyle getiriyor:

HZ. AHMED YESEVÎ
 Pîrimiz Pîridir,
 Sultan Ahmet Yesevi.
 Hak hakikat eridir,
 Sultân Ahmet Yesevî.

Aslı nesli dupduru,
 Kıyâmda melek hurû.
 Ehl-i Beyit'in nurû,
 Sultân Ahmet Yesevî.

Hak sofrasını açmış,
 Sevgi tohumu saçmış,
 Sevdası, serden aşmış
 Sultân Ahmet Yesevî.

Şirke tokatı atmış,
Acıya tatlı katmış.
Yaşamış ve yaşatmış,
Sultân Ahmet Yesevî.

Yesi'yi Ye'si etmiş,
Gönülleri fethetmiş.
Horasanı titretmiş,
Sultân Ahmet Yesevî.

Haydar'ı cenge salmış,
Yaradana yalvarmış.
Kudretten kuvvet almış,
Sultân Ahmet Yesevî.

Başı yükselmiş arşa,
Hükmetmiş dağa taş.
Himmet etmiş Bektaş'a,
Sultân Ahmet Yesevî.

Hak ocağı yandırmış,
Eli ele vardırmış.
Cânları uyandırmış,
Sultân Ahmet Yesevî.

Kimya olmuş nefesi,
Ledündendir dost sesi.
Edep-Erkân töresi,
Sultân Ahmet Yesevî.

Fâniliği aşıyor,
Ebedîlik taşıyor.
Yaşatanla yaşıyor,
Sultân Ahmet Yesevî.

Âdil bir dîvân kurmuş,
Kâfire karşı durmuş.
Yezit'e tokat vurmuş,
Sultân Ahmet Yesevî.

"RIZA"nın feyzi sözü,
Câmî Cânanı özü.
Yanan ışığı gözü,
Sultân Ahmet Yesevî.

Hoca Ahmed Yesevî'nin Türk halk şiirinde olduğu kadar çağdaş şiir içinde de önemli bir yeri vardır. Yesevî, sözünü ettiğimiz nitelikleri yanında alp eren olarak da değerlendirilir. Alp erenlerin Anadolu'nun feth edilmesi ve Türk yurdu haline getirilmesinde büyük yararlıklar gösterdikleri bilinmektedir. N. Yıldırım Gençosmanoğlu, *Alp-erenler Destanı*'nda Yesevî'nin bu yönü üzerinde duruyor.¹⁷

Cihâna saldığın sestem,
Yeşerdi bir ulu destan.
Hazreti pîr-i Türkistan,
Hoca Ahmet Yesevî...

Şahlanınca eşkin atlar,
Tayfuna döndü imbatlar.
Külâhındı şu kümbetler,
Koca Ahmet Yesevî...

Dediler: Işıkla izler,
Silinince söndü özler.
Diyâr-ı Rûm'da gündüzler,
Gece... Ahmet Yesevî...

17 N. Yıldırım Gençosmanoğlu, *Alp-Erenler Destanı*, Ankara 1990, s. 35-40 (Bu şiir üç ayrı bölümden oluşuyor.)

Çözdün kördüğüm sırları,
Kurdun gönül kasırları.
Aşıp geldin asırları,
Yüce Ahmet Yesevî...

Diledi ulu Yaradan,
Dağlar çekildi aradan.
Ve yürüdü mâverâdan,
Nice Ahmet Yesevî

* * *

Dünya hayatına ulu Peygamber
Altmışüç yaşında vedâ eyledi.
O yaşa gelince Ahmet Yesevî,
Alp Erenlerine nidâ eyledi...

Kazdırdı toprağı. Oldukça derin,
Bir mekân yaptırdı altında yerin
Aşkî hürmetine son Peygamber'in,
Kendini dünyadan cüdâ eyledi...

Alp Erenler pîrî Ahmet Yesevî,
Cennet köşkü bildi bu izbe evi.
Türk düşüncesinin mürvetli devi.
Su ile ekmeği gıda eyledi...

"Divân-ı Hikmet"i yazdı orada,
Türkçe'den inciler dizdi orada.
Nice mânâları gezdi orada,
Günde beş vaktini edâ eyledi...

Yeni bir çığırdı, onun bu tavrı,
Onunla başladı, Türk'ün nûr devri.
Milleti uğruna çekti bu cevri,
Özünü aşkına fedâ eyledi...

Türk'ün irfanına yol verenlere,
İleriye bakıp, uz görenlere,
Rûm'a gönderdiği Alp Erenlere.
Arzın göbeğinde sedâ eyledi...